

ANN-CATRIN ÖSTMAN

Samanarvoisuus ja hierarkia talonpoikaisessa työyhteisössä

Luokka ja sukupuoli miesten maataloustyön kuvauksissa

Miten mieheyttä rakennetaan työssä? Filosofian tohtori Ann-Catrin Östman tarkastelee isännän maanviljelystyötä suhteessa muihin miehiin ja naisiin. Artikkelin perustuu peltotyönkuvauksiin ruotsinkielisellä Pohjanmaalla 1900-luvun alussa. Talonpojan työ voidaan sijoittaa erilaisia miesten välisiä suhteita valottavaan tulkintakehykseen. Miesten työn kuvaukset voidaan myös suhteuttaa käsityksiin naisten töistä.

■ ”Yhtähyvin naiset ja pojanmätsärit kuin miehetkin kelpasivat mihin toimeen tahansa. Työ oli talon työtä, työntekijät talon väkeä, ja pellostä lähti leipä koko talolle. Renkijullikka kaakerti ojaa kuin omaansa, pojanmälkki asteli aikamiehenä sontakuorman perässä, ja tyttöpahanen kuokkia toksasi ojamaita niin että juikset silmillä riepsottivat. Eikä isäntä ollut muita parempi, työntekijä vain toisten joukossa, sontakuorman kuljettaja, oli hän sitten vaikka lauttamies tai kirkkoväärti taikka itse seksmanni.”¹

Kansanperinteen kerääjän ja kirjailijan Samuli Paulaharjun kuvaus työnteosta Härmän kesantopelloilla 1930-luvulla kuvaa kovaa työn tekemistä. Kaikkien – nuorten ja vanhojen, naisten ja miesten – sanotaan tehneen samaa kovaa työtä. Myös muissa teksteissä – sekä historiallisissa että aikalaisteksteissä – miesten ja naisten työtä kuvataan kovuutta kuvaavilla termeillä. Agraariyhteis-

1. Samuli Paulaharju (1932/1996) *Härmän aukeilta*, Helsinki, 138.

kuntaa jakaneista sosiaalisista kerrostumista tietoisina suomalaiset historioitsijat ovat kuitenkin korostaneet yhtenäiskulttuurin merkitystä, on puhuttu suhteellisen tasa-arvoisista yhteiskuntamuodoista. Samassa taloudessa asui sosiaaliselta asemaltaan erilaisia ihmisiä, joilla oli yhteisiä arvostuksia ja jotka tekivät samaa työtä.²

Tässä artikkelissa nostetaan esille molempia sukupuolia koskettava työ pellolla. Miesten työ ja työyhteisö on ollut tutkimuksen kohteena. Kesällä nuoret ja vanhat osallistuivat maatalouden ulkotöihin, esimerkiksi kylvöön, heinäntekoon ja sadonkorjuuseen. Naiset tekivät usein työtä yhdessä miesten kanssa ja saivat varsin usein tehdä osan niistä töistä, joita pidettiin miehille kuuluvina.

Sekä sukupuoliteoreettiset että mieshistoriaan liittyvät tulkinnat korostavat, että sukupuoli luodaan suhdejärjestelmässä. Joan Scott lähtee siitä, että käsitykset naiseudesta ja miehisyydestä liittyvät yhteen, ovat hierarkkisesti järjestäytyneitä ja saavat merkityksensä toistensa kautta. Sukupuolijärjestelmän käsite pitää sisällään, kuten Yvonne Hirman on formuloinut, kaksi perustavaa logiikkaa, eron teon ja hierarkkisoinnin. Maskuliinisuus on normi ja ylempi-arvoista, naiseus on erilaisuutta suhteessa mieheen.³

Useiden mieshistorian tulkintojen lähtökohtana on ollut, että miehisuus muodostuu suhteessa johonkin sellaiseen, mitä voidaan nimittää hegemoniseksi maskuliinisuudeksi, suhteessa käsityksiin ylempi-arvoisesta miehisyydestä. Tutkimuksen kohteena on siten monenlaisia maskuliinisuuksia. Monet mieshistorioitsijat ovat korostaneet, että miehisuus konstruoidaan etupäässä miehillä areenoilla, miesten ja maskuliinisuuskäsitysten kohtaamisissa homososiaalisilla alueilla.⁴ Tästä näkökulmasta erilaisten maskuliinisuuksien väliset suhteet ja niiden keskinäiset hierarkkiset suhteet ovat keskeisiä.⁵

Käsite homososiaalisuus kuvaa miehen sosiaalisuuden mallia: lähtökohtana pidetään sitä, että miehet hakevat varmennusta miehisyydelleen omasta ryhmästä. Mies suhteuttaa itsensä toisten miesten asemaan ja toimintaan. Käsitteen taustalla on oletus,

että mies ei konstruoidu yksinomaan erillaisuutena suhteessa naiseen vaan myös samanlaisuutena ja yhteenkuuluvuutena toisten miesten kanssa.⁶ Homososiaalinen sosiaalistumismalli voi pitää sisällään sekä hierarkian että tasa-arvoisuuden osatekijöitä. Kyse on siitä, kuinka lojaliteettiside muodostuu, mutta myös siitä, kuinka miesten keskinäiset hierarkiat luodaan.⁷

Talonpoikaistaloudessa oli muodollisia eroavuuksia. Viljo Rasila kirjoittaa:

”Vaikka sääty-yhteiskunnan ihmiset olivatkin sosiaalisesti eriarvoisia, heidän arvo maailmansa oli yhtenäinen. He kuuluivat saman yhtenäiskulttuurin piiriin. Tämän yhtenäiskulttuurin yksi ominaisuus oli se,

2. Keskustelua ja kritiikkiä tällaisesta historianäkemyksestä ks. Matti Peltonen (1992) *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*, Historiallisia Tutkimuksia 164, Helsinki, 25–27; Seppo Knuutila (1994) *Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan*, Tietolipas 129, Helsinki, 44–47. Vrt. Nina Säskilähti (1997) *Kansa ja tiede. Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle*, Jyväskylä.

3. Ks. etenkin Joan Scott (1988) *Gender and Politics of History*, Columbia University Press; Yvonne Hirdman 'Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning', *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 3/1988, 3–25; keskustelua Joan Scottin lähestymistavasta, ks. esim. Ann-Catrin Östman (2000) 'Joan Scott ja feministinen historiantutkimus', Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström (toim.) *Feminististä. Aikamme ajattelijoita*, Tampere: Vastapaino.

4. Ks. esim. Michel Kimmel (1996) *Manhood in America. A Cultural History*, New York: The Free Press, 6–8. Keskustelusta ks. esim. Anita Göransson 'Mening, makt och materialitet', *Häftan för kritiska studier* 4/1998, 3–25; Ava Baron (1994) 'On looking at Men: Masculinity and the Making of a Gendered Working-Class History', Ann-Louise Shapiro (toim.) *Feminist Revision History*, New Jersey: Rutgers University Press, 146–171.

5. Myös suhteet naiseen ja naiseuteen (naisten ja miesten väliset valtasuhteet, hierarkkinen dikotomia miehisuus/naiseus) huomioidaan mutta ei yhtä laajasti kuin naishistoriantutkimuksen tulkinnoissa. Tarkoitin sitä, että samalla kun mies/naisdikotomia pyrkii painottumaan liiaksi esim. Joan Scottin sukupuolikäsityksissä, mieshistoria korostaa homososiaalisuutta liian suurella mittakaavassa.

6. Käsite on peräisin Jean Lippman-Blumenilta vuodelta 1976. Keskustelusta ja käsitteen käytöstä naistutkimuksessa ks. esim. Marianne Liljeström (1996) 'Sukupuolijärjestelmä', teoksessa Marianne Liljeström Anu Koivunen (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, Tampere: Vastapaino, 111–138.

7. Kimmel (1996) 7–8, 26.

että kaikki hyväksyivät ihmisen eriarvoisuuden ja pitivät sitä luonnonjärjestykseen kuuluvana”.⁸

Työtekevät miehet olivat erilaisissa asemissa; rengin ja isännän välillä oli ero, ja tärkeä rajalinja kulki tilallisten ja tilattomien välillä. Asema ruokakunnassa ja maanomistus loivat eroja miesten välille samoin kuin miesten ja naisten välille.

Ruokakunnalla on keskeinen merkitys agraariyhteiskunnan sukupuolirakenteen ymmärtämisessä. Ne sukupuolierot, joita liitettiin yksilöihin, kytkeytyivät mm. Anita Göranssonin ja Maria Sjöbergin mukaan pääasiassa yksilöiden asemiin ja rooleihin ruokakunnassa ja yhteiskuntaluokassa, eivätkä kuten myöhemmin käsityksiin sukupuolten luonteesta. Talouden piiriin mahtui useita käsityksiä ja käytäntöjä aikuisesta naiseudesta ja mieheydestä. Tätä taustaa vasten heidän mielestään dikotominen sukupuolikäsitys on vähemmän merkityksellinen.⁹ Mikä merkitys on homososiaalisella suhdemallilla ruokakuntaan perustavassa viitekehyksessä?

Sananparren mukaan ennen oli talonisäntä paras omassa työporukassaan – *en och den främste i sitt arbetslag*. Maataomistavalla talonisännällä oli muita korkeampi asema, mutta samalla häntä kuvataan työtekevän ryhmän osana. Useissa Pohjanmaan agraariyhteiskunnan kuvauksissa, sekä suomen- että ruotsinkielisissä, voi huomata tasa-arvoisuuden korostuksen: usein niissä luodaan kuva samanarvoisesta yhteiskunnasta.¹⁰ Artikkelissani pyrin kytkemään yhteenkuuluvuuden ja samanarvoisuuden painotukset maskuliinisuuden ja homososiaalisuuden konstruoitumiseen.¹¹

Muistiinmerkitty työ

Analyysini perustuu peltotyön kuvauksiin, pääasiassa kansatieteellisiin muistiinpanoihin ja kyselyaineistoon sekä maataloustyön aikalaiskuvauksiin sanomalehtiteksteissä ja kirjoissa. Kansatieteellinen aineisto on syntynyt pitkän ajan kuluessa: vanhimmat muistiinpanot, joita on käytetty tässä artikkelissa, on kirjattu 1920-luvulla, mutta mukana on myös retrospektiivisiä kyselykaa-

vakkeita 1970-luvulta. Valtaosa materiaalista koskee muutamaa ruotsinkielisen Pohjanmaan kuntaa, Purmoa, Ähtävää ja Peder-söreä. Muutamat esimerkit ovat peräisin Samuli Paulaharjun suomenkielistä naapuripitäjää Härmää koskevista kuvauksista.

”Talonpoikaisyhteiskunta” oli aikaisemmin kansatieteen keskeinen tutkimusalue. Kansatiede epäilemättä heijasteli kansanomaisia ajattelu- ja toimintamalleja, mutta se myös loi tapoja, joilla agraariyhteiskuntaa kuvattiin ja tulkittiin. 1900-luvun alkupuolen kansanelämäkuvauksia on kritisoitu siitä, että ne loivat ihannoidun kuvan menneestä yhteiskunnasta. Kansanelämä esitettiin usein myönteisenä vastakohtana modernille; yhteisöllisyys, samanarvoisuus ja pysyvyys korostuivat. Samalla kun luokkaeroille ei anneta suurta sijaa, painotetaan yhteisöllisyyttä ja tasa-arvoisuutta.¹² Myös aikakauden sanomalehtimateriaali luo myönteistä kuvaa talonpoikaisyhteiskunnasta, eräänlaista talonpoikaisuuden idealisatiota, mikä oli huomattavaa 1900-luvun alkukymmenillä.

8. *Sukupolvien perintö* (1985) 3, Talonpoikaiskulttuurin sato, Helsinki: Kirjayhtymä, 34.

9. Göransson (1998) 13–15; Maria Sjöberg 'Hade jorden ett kön? Något om genuskonstruktionen i det tidigmoderna Sverige', *Historisk Tidskrift* 3/1996, 374–376. Vrt. Pirjo Markkola (1989) *Naisten ansiotyö maatalousyhteiskunnassa. Tutkimus Hämeen maaseudun naisista 1870-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan*, Suomen historian lisensiaattitutkimus, Tampereen yliopisto.

10. Esim. Ann-Catrin Östman (2000) *Mjök och jord. Om kvinnlighet, manlighet i ett österbottniskt jordbruksambälle ca 1870–1940*, Dissertation, Åbo Akademis förlag, 32–35. Tämä artikkelini jatkaa ja laajentaa väitöskirjani 6.lukua.

11. Miehisyyttä agraariyhteiskunnassa on tutkittu vähän. Ks. erityisesti Andreas Marklund (2004) *I hans bus. Svensk manlighet i historisk belysning*, Boré; Mark Freeman 'The Agricultural Labourer and the Hodge-stereotype, c. 1850–1914', *Agricultural Review* 49 (2) 2001; Jan Lofström (1999) *Sukupuoliero agraariyhteiskunnassa*, SKS. Miehen työtä käsitellään teoksissa Rosamarie Fiebranz (2002) *Jord, linne eller träkol? Genusordning och bushällsstrategier*, Bjuråker 1750–1850, Uppsala Universitet ja Irene A. Flygare (1999) *Generation och kontinuitet. Familjejordbruket i två svenska slättbygder under 1900-talet*, Agraria 153, Uppsala.

12. Agneta Lilja (1996) *Föreställningen om den ideala uppteckningen*, Skrifter utgivna genom dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, Ser. B: 22; Knuuttila (1994); Säskilähti (1997); ks. myös Östman (2000) 42–56.

Sotien välisenä aikana kansatieteellisiä muistiinpanoja tehtiin suhteellisen vapaasti; tutkija merkitsi tavallisesti muistiin tietoja, joita hän sai suullisessa keskustelussa useiden haastateltavien kanssa. Sodan jälkeisenä aikana kyselykaavakkeista tuli tavallisempi keino kerätä tietoa, ja haastattelut vastasivat itse valmiiksi muotoiltuihin kysymyksiin. Kansatieteellisessä aineistossa esiintyy erilaisia tapoja kuvata sukupuolten työnjakoa. Monet vanhemmat tekstit on kirjoitettu passiivimuotoon:

”Talvella lanta ajettiin ulos, ja keväällä se hakattiin ja hajotettiin joko hakuilla tai puunuijilla.”¹³

Tämäntyyppiset vastaukset tekevät työntekijöiden väliset luokka- ja sukupuolierot näkymättömiksi, ja ne voidaan tulkita eri tavoin. On mahdollista, että työnjako oli niin itsestään selvä, että sitä ei tarvinnut mainita. Toisaalta kertomistapa voi havainnollistaa ryhmän merkitystä, ts. sitä tosiasiaa, että työhön osallistui useita henkilöitä, ja heijastaa siten ryhmätunnetta, joka leimasi työtä. Tämän näkökannan mukaan ryhmä – ja suoritettu työ – on tärkeämpi kuin henkilö, yksilö, joka työn teki. On myös mahdollista, että näennäisesti sukupuoleton tapa kertoo kätkee toisinaan maskuliinisen normin, miehisesti sukupuolikoodatun kuvauksen työstä.

Osassa sodanjälkeisen ajan kyselykaavakkeista peltotyö näyttäytyy suhteellisen miehisenä. Museoviraston vuonna 1963 tekemän Maaseudun työ -kyselykaavakkeen johdannossa korostetaan miesten- ja naisten eroja. Peltotyötä käsittelevässä osioissa tehdään suoria kysymyksiä naisten työstä, mutta miesten töitä ei mainita miehisinä.

Retrospektiivisissä kuvauksissa, jotka koskevat menneisyyttä, esiintyy usein *memuoto*. Tämä koskee ennen kaikkea itse koettuun, esimerkiksi omaan elämäntarinaan liittyviä kuvauksia. Tällainen kertomistapa, jossa yhteisöllisyys korostuu yksilöllisyyden kustannuksella, esiintyy usein naisten elämäntarinoissa. Kyse voi olla myöskin tavasta kuvata nostalgisesti menneisyyttä,

johon liittyi enemmän yhteisöllisyyttä ja yhdessäoloa.¹⁴

Isännän työ: kontrolli ja symboliarvo

Kuinka isännän työtä kuvataan? Isännänsyys yhdistyy ennen kaikkea johtavaan asemaan ja työtehtäviin, jotka näyttävät symbolisesti ladatuilta. Isäntä oli se, joka tavallisesti teki päätökset työstä pelloilla ja niityillä. Hän määräsi lepotaukojen pituuden ja päätti, milloin oli sopivaa aloittaa työt:

”Sitten tuli päivällisaika ja heinä sai kuivua ja kun päivällinen oli ohi ja ruuan jälkeen oli vähän leväty isäntä meni tarkastamaan joko heinä oli kuivaa ja otti pienen heinätukon käteensä ja väänsi sitä aika kovaa jos korsista ei tullut yhtään kosteutta hän sanoi että voimme ajaa kuivan heinän latoon.”¹⁵

Lainauksessa kuvataan talonisännän päätöksentekooikeutta, vastuuta ja tietämystä: Hän on se joka päättää, milloin heinä on tarpeeksi kuivaa korjattavaksi. Isäntä johti ulkotöitä. Hän järjesti lyhteet riveihin riisessä ja johti puintia ja kutsui väen kesteihin työn päätyttyä, kuten puintia koskevissa kuvauksissa todetaan.

Yllämainituissa tapauksissa isäntää ei liitetty vain käytännön työhön, vaan myös kontrolliin ja ylempään asemaan. Kylvö- ja kyntötyötä kuvattiin ensi sijassa isännän työnä. Seuraava lainaus osoittaa, kuinka juuri isännän asema oli ratkaiseva kylvötyössä.

”Se oli niin että isäukko kylvi kunnes aloitin talonpidon ja siitä lähtien minä olen kylvänyt.”¹⁶

13. Folkkultursarkivet, Svenska Litteratursällskapet i Finland (SLS) 521.

14. Ann-Catrin Östman (1998) *Jag minns att jag var en arbetsmyra*. *Arbete i agrara kvinnors livshistorier. I dialog med kvinnoliv*, Publikationer från Institutet för Kvinnoforskning Nr 11, Åbo, 151–154.

15. SLS 1013, 191. Frågelista: Jordbrukets förändring under de 70 senaste åren (1970).

16. SLS 1294, 8.

Maatalossa oli paljon työtehtäviä, jotka tehtiin pareissa. Etnologiska arkivet, Åbo Akademi.

Naiset ovat kasanneet heinän kuorman, jonka mies kuljettaa latoon. Kuva on otettu Tiukassa 1900-luvun alussa. Etnologiska arkivet, Åbo Akademi.

Isännällä sanotaan olleen muitakin symbolisesti tärkeitä tehtäviä sadonkorjuussa ja puinnissa. Erityisesti ruiskuhilaiden ulkonäkö ja sijoitus yhdistettiin isäntään:

”Tuli komeita rivejä sillä kaikkien kuhilaiden piti seisoa tarkasti suorissa riveissä jos eivät olleet suorissa oli sellainen isäntä hutilus.”¹⁷

Oliko tällainen työ maskuliinisesti koodattu, vai liittyikö se ensi sijassa isännän asemaan? Äidinäidinisiäni Karl Björnvik, joka vietti monia isännysvuosiaan ulkomailla, vastasi kysymykseen kylvötyöstä seuraavasti:

”Kylvö oli miestentyötä. Isäntä itse kylvi.”¹⁸

Työn kuvauksissa käytettiin sekä sanaa *miestentyö* että *isäntä*. Näitä näytetään käytetyn samalla tavalla; käsitteiden välinen raja on liukuva. Kuka teki isännän työt hänen poissa ollessaan – vanhin poika vai emäntä? 1940-luvulla tehdyistä vastausmerkinnöistä, joiden tekijöinä olivat vanhat miehet, selviää, että naiset kylvivät, jos ”miesväkeä” ei ollut. Vielä vanhempien tiedonantojen mukaan naiset kylvivät tietyissä pohjanmaalaisissa kylissä 1800-luvulla. Myös 1900-luvulla naiset tekivät kylvötyötä, mutta vaikuttaa tavanmukaisemmalta, että vanhin poika huolehti tästä tehtävästä isännän poissa ollessa. Tätä voi mahdollisesti pitää todisteena siitä, että isännän tehtävät yhdistettiin 1900-luvun alkupuolella kiinteämmin miehiin ja maskuliinisuuteen.

”Yhtä hyvin naiset”

”Viikate oli heinämiehen parhain ase, ja niin monta kuin oli henkeä ladolla, niin monta viikatetta lähti heti aamuvarhaisena liikkeelle. Naiset niittivät niin kuin miehetkin, samoin pojanmäkäleet ja tyttötenavat toksasivat minkä jaksoivat.”¹⁹

Tässä kuvauksessa ei vain isäntä, vaan monet muutkin luettiin työkykyisiin. Kuvauksessa mainittua työkalua, viikatetta, osasivat käsitellä myös muut miehet ja naiset. Sitä paitsi Paulaharju mainitsee, että naiset niittivät heinää siinä kuin miehet. Naisten kyky tehdä miesten töitä kuvataan myönteisellä tavalla. Useissa sanomalehtiteksteissä 1900-luvun alkupuolelta korostetaan, että naiset tekivät monenlaisia maanviljelystöitä. Kunnan naisen oli tärkeää osata tehdä peltotöitä.²⁰

Monia työtehtäviä kuten äestämistä, viljan leikkuuta sirpillä, lannan levitystä ja varstalla puimista, tekivät sekä miehet että naiset. Kaksi tietolähdettä mainitsee, että naiset olivat puinnissa yhtä hyviä kuin miehet. Tietyt työtehtävät tehtiin usein parina: useasti käytettiin käsitettä *man går par*, menttiin parina.

Naiset kuvataan kyvykkäinä työntekijöinä, mutta tavat kertoa työstä havainnollistavat myös hierarkkisia asemia. Naisista sanotaan, että he ”tulivat miehiä vastaan” (*kom män till mötes*) eli auttoivat miehiä. Usein naiset tekivät avustavia työtehtäviä; he saattoivat esimerkiksi levittää lantaa, kun miehet äestivät. Naiset suorittivat myös rutiininomaisia ja vähemmän arvokkaita tehtäviä ulkotöissä, esimerkiksi naurismaan hoitaminen oli naisten ”puuha”, ”naistentyö” (*kvinnogöra*). Tavassa kertoa työstä painottuvat sekä samanarvoisuus että hierarkkiset asemat. Naiset työskentelivät yhdessä miesten kanssa, miehen parina ja joidenkin lausumien mukaan ”yhtä hyvin kuin miehet”. Mutta samalla korostetaan, että naiset olivat avustavissa työtehtävissä.

Modernisoituminen, joka muutti peltotyötä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla, aiheutti myös tietyn muutoksen sukupuolten työnjaossa. Mekanisoiminen aiheutti osittain myös työtehtävien uudelleenkoodauksen, töiden miehityksen. Harava oli ollut tyypillinen naisten työväline, kun taas hevosvetoista haravakonetta käyttivät etupäässä miehet. Naiset käyttivät, kuten Paulaharjun härmäläiskuvauksessa, silloin tällöin viikatetta, jonka niittokone sittemmin korvasi. Tämä vahvisti miesten ja naisten töiden rajalinjoja. Myös feminiinisesti koodattuja, rutiininomaisempia työtehtäviä katosi, kun koneet tulivat käyttöön; näin esi-

merkiksi lannanlevityksessä ja tietystä määrin myös heinän haravoinnissa. Tavallaan työ sai miehemmän leiman.

Merkittävä osa sukupuolten työnjaosta kuitenkin säilyi. Edelleenkin oli tavallista, että naiset tekivät vaatimattomampia työtehtäviä. He olivat usein työvoimavaltaisissa töissä, joita ei vielä ollut mekanisoitu: he kitkivät nauris- ja perunamaan, niittivät ojissa kasvavan heinän tai haravoivat paikat, joihin haravakoneella ei päässyt. Apu- ja avustavat työt lankesivat usein naiselle.

Nainen oli pystyvä työntekijä, ja on selvää, että hänen ansiokseen voidaan lukea miehisesti koodattuja työtehtäviä ja asemia. Hän kykeni itse hoitamaan tilansa. Talonpoikaisnaisen ansioita olivat kokeneisuus, taitavuus ja voimakkuus. Ainakin voimakkuus voidaan tulkita miehiseksi ominaisuudeksi. Mutta tämäntyyppiset kuvaukset eivät näytä aiheuttaneen mitään uhkaa käsitykselle talonpojan miehisyydestä.

Naiset lukeutuivat itsestään selvällä tavalla siihen ryhmään, joka tekee työtä. Seuraava lainaus, joka on otettu laajasta naisen kirjoittamasta peltotyötä vapaasti kuvaillevasta tekstistä, osoittaa, kuinka työtä ei liitetty yksittäiseen henkilöön vaan ryhmään:

”Sitten tuli korjuuaika ja meitä oli kuusi henkeä, me niitimme viljaa kahdella viikatteella /.../ ohra leikattiin sirpillä, kaura viikatteella.”²¹

Teksti käy esimerkiksi tavasta kertoa kollektiivisesti menneisyydestä. Käsittelikö nainen viikatetta ja sirppiä? Viljapellolla oli kuusi henkilöä ja ”me niitimme viljaa kahdella viikatteella”. Tämä havainnollistaa vaikeutta tunnistaa työntekijöitä.

Maitotaloutta leimasi sukupuolen mukaan määräytynyt jäykkä työnjako. Navetatyö oli suuressa määrin naistentyötä, ja miehet osallistuivat harvoin lypsämiseen. Miehelle katsottiin olevan häpeäksi, jos hän lypsi, ja häpeäksi se oli myös emännälle. Peltotöihin osallistumista ja niiden tekemistä ei yhdistetty yhtä poissulkevasti miehisyyteen.

Voima

Useissa kuvauksissa ruumiinvoimat ja raskas työ selittävät työnjaon. Lukuisissa kyselykaavakkeissa huomautetaan, että miehet tekivät raskaimmat työt. Heinän ja kuhilaiden kannossa miehet saivat tilaisuuden näyttää voimiaan. Eräs 1900-luvun alussa syntynyt haastateltava puhui heinänkannosta ”tunnettuna miehisyyden mittana” (*ett erkänt kriterium på manligheten*), ja korosti että tämä työ antoi jokaiselle miehelle tilaisuuden näyttää, mikä hän oli miehiään. Kun ”naisväki” teki heinäkuormaa, saattoi vahva mies sanoa ”lägg meir bara”²² – anna tänne vain.

Ruumiinvoimat ja kyky tehdä kovaa työtä yhdistettiin miehisyyteen. Mutta myös naisilta odotettiin vahvuutta ja kestävyyttä, ja kova työ oli muovannut naiselle ruumiin, jota kuvattiin maskuliinisena:

”Varhaisesta iästä jatkunut raskas ruumiillinen työ on painanut häneen leimansa. Hänestä kasvaa leveäharteinen, voimakas ja vanttera.”²³

Vahvuutta ei nähty yksinomaan miehisenä ominaisuutena, mutta miehet olivat ensi sijassa niitä, joiden piti näyttää voimiaan. Tämä käy selvästi ilmi joistakin työnkuvauksista yhteisömuutoksessa olleilla mailla, joilla työhön osallistui useampia taloja. Kylän vanhin määräsi, milloin heinä kylän luonnonniityillä niitettäisiin, mutta vahvin mies (*karlen*) oli niittomiesten kärjessä. Tämäntyyppiset kuvaukset osoittavat – kuten odottaa sopii – että ruumiinvoimien eroilla luotiin eroja miesten välille. Isännälle kuului työn valvonta, mutta hän ei aina johtanut työtä.

Eräässä sitaatissa kuvataan hieman vanhempaa isäntää. Hän on ylemmässä asemassa, hän on vahva, mutta hänellä on ruu-

17. Museovirasto (MV), F37 Levnadsbeskrivningar (EK) 675.

18. SLS 565, 699. Kulturgeografiska undersökningar, Ragna Ahlbäck 1941–43.

19. Paulaharju (1996) 166.

20. Vrt. Östman (2000) 125–149.

21. SLS 1013, 103–108.

22. SLS 1013, 55–65.

23. Vasabladet 21.6.1921.

miinvamma. Niinpä hän ei onnistu täyttämään kaikkia miehille asetettuja vaatimuksia:

”... appiukko niitti aina, hän oli vahva käsistään, mutta käveleminen oli vaivalloista, sellainen ontuja kuin hän oli.”²⁴

Yhtä lailla kuin renki

Kansatieteelliset kuvaukset korostavat melko lailla miesten ja naisten välistä työnjakoa samoin kuin työnjakoa naisten kesken. Kuinka kuvataan miesten välistä työjakoa? Näyttää siltä, että miesten töiden eroja painotetaan vähän. Eräs tietolähde Purmosta kirjoitti isännän työskentelevän samalla tavoin kuin muutkin miehet:

”Isäntä ja päiväläiset samoin kuin kaikki muutkin tekivät töitä yhtä paljon.”²⁵

Lukuisia kertoja korostetaan, kuinka isäntä ei väheksynyt palvelijoita.

Vanhimman veljen työ muistutti isännän työtä, nuorempien poikien naisten töitä. Nuoret miehet, tai pojat, ovat usein tehneet samantyyppisiä peltotöitä kuin nuoret naiset tai maanviljelijöiden vaimot. Vanhemmissa kuvauksissa kerrotaan, että isäntä kylvi ja vanhin poika kynti.²⁶

Kun vertailut koskevat erilaisissa yhteiskunnallisissa asemissa olleita miehiä, painotus on toisenlainen. Artikkelin alussa olleissa esimerkeissä Härmästä sanotaan jopa, että kirkkoväärti ja lautamies tekivät samaa työtä kuin muut talouden jäsenet. Museoviraston kyselykaavakkeessa kysyttiin renkien ja tilanomistajan poikien töiden eroja (1976). Monet kertoivat kaikkien työskennelleen yhtä pitkiä päiviä, mikä osoittaa työvelvollisuuden koskeneen kaikkia. Joissakin kuvauksissa on myös tietoja, että palkolliset tekivät raskaimman työn. Isännän poikien ajaessa hevosvetoista haravakonetta ja niittokonetta voitiin talon ulkopuolelta tulleet sijoittaa raskaimpiin töihin.²⁷

Ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta peräisin olevissa kuvauksissa korostetaan usein renkien tehneen samaa työtä kuin tilanomistajien pojat.

”Kun tilanomistajan pojat tulivat 15–16 ikään laskettiin heidät tavallisesti täysikasvuiseksi. Omien poikien ja kasvattipojan ja ’päiväläisten’ työt olivat lapsuudenkodissani samanlaisia, päivät yhtä pitkiä”.²⁸

”Viidentoista vanhana ja ennenkin alkoivat tilanomistajan pojat tehdä täyttä työpäivää. Mitään eroa poikien ja renkien työssä ei ollut. Poikkeuksia saattoi kyllä esiintyä.”²⁹

Edellä olevat lainaukset voi nähdä tapana vahvistaa isännän asemaa: omat pojat vertautuvat renkeihin, ei isäntään. Ne voivat myös havainnollistaa työn merkitystä: kaikkien oli tärkeää näyttää pystyvyyttään, ja se tehdään vertaamalla itseä palkattuun työväkeen. Tämä korostus on myös suhteutettava kuvaan Pohjanmaan menneisyydestä, jossa yhteiskuntaluokalla katsottiin olevan vähäisempi merkitys kuin muualla maassa. Useissa pohjanmaalaisissa kuvauksissa, sekä tuoreemmissa että varhaisemmissa, samanarvoisuuden piirre korostuu. Kuten olemme nähneet, tämä on osa pohjanmaalaisen itseymmärrystä, ja on vaikuttanut myös siihen, kuinka miehet ymmärsivät suhteensa toisiin miehiin.

Katson tämän osoittavan, kuinka homososiaaliset suhteet – erilaisten maskuliinisuuksien väliset suhteet – tulevat merkitykselliseksi alueella, jossa sekä naiset että miehet työskentelevät. Tällainen kuvaustapa osoittaa, kuinka maataomistavan talonpojan suhdetta toisiin miehiin tulkittiin. Isäntä, maanviljelijä, kontrolloi muiden talouden jäsenien työtä. Hän oli ylemmässä asemassa. Samalla oli kuitenkin tärkeää korostaa, että myös hän työskenteli kuten muut miehet, jotka ehkä olivat nuorempia ja vahvempia. Hän oli yksi ryhmästä, ja rinnastui – tai rinnasti itse itsensä – muihin miehiin.

Metsätyötä ja maskuliinisuutta Norrlannissa käsittelevässä tutkimuksessaan Ella Johansson osoittaa, kuinka monimutkaisesti tasa-arvo ja sosiaalinen kerrostuneisuus ovat sekoittuneet toisiinsa. Hän tuo esiin muun muassa osittain iän mukaan määräytyvän jaon miesten ja nuorukaisten välillä. Johanssonin mukaan ”miesmaskuliinisuus” sai merkityksensä suhteessa ruokakuntaan,

naisiin ja muihin miehiin. Enemmän nuoruuteen perustuva ”nuorukais-maskuliinisuus” konstruoi suhteessa muihin miehiin, ja siinä oli voimakas kaveripainotus. Ensiksi mainittuja miehiä luonnehti vastuullisuus ja kunniallisuus, viimeksi mainitut – joilla oli korkea status metsätöissä – saattoivat osoittaa avoimesti välinpitämättömyyttään kunniallisia miehiä kohtaan. Metssä näiden erilaisten miesryhmien väliset suhteet kääntyivät usein ylösalaisin.³⁰

Pelloilla, peltotyön kuvauksissa, on miesten välinen hierarkia selvä. Isäntä on johdoasemassa. Sen lisäksi hänen asemansa saa merkitystä myös miesten yhteenkuuluvuuden painotuksista. Se osoittaa, kuinka annetun ylempiarvoisuuden ja (miesten kesken) samanarvoisuuden kombinaatio on leimallinen näkemykselle talonpojasta.

Maskuliinisuus ja talonpoikais-yhteiskunnan sukupuolijärjestelmä

Miesten ja naisten dikotomista suhdetta agaariryhteiskunnassa korostavaa lähestymistapaa on arvosteltu polarisoituneen sukupuolikäsityksen uudelleenluomisesta.³¹ Peltotöistä tunnetaan monia esimerkkejä, jotka viittaavat ei-polarisoituneeseen sukupuolijärjestelmään. Ennen kaikkea naisten joustavuus peltotöissä on tulkittu merkiksi siitä, että sukupuolidikotomialla ei ollut suurta merkitystä. Sitä vastoin maitotalouden voimakas sukupuolen mukainen koodaus ja miesten haluttomuus lypsää voidaan tulkita toisesta näkökulmasta. Tämän työn myötä naisille luettiin erityisominaisuuksia, kun taas miesten katsottiin leimautuvan epäedullisesti, jos he lypsivät. Peltotöissä miehille ja naisille luettiin kuitenkin tietty määrä samantapaisia ominaisuuksia ja tehtäviä: naiseuden kuvauksissa naisten työskentely miesten kanssa arvotetaan positiivisesti. Josain määrin naisten katsottiin sopivan vähempiarvoisiin töihin ja avustaviin tehtäviin.

Myös tutkimalla miesten töitä sukupuolisesti polarisoitunut malli tulee näkyville.³² Miesten töiden kuvauksissa naisten osallistumista ei kuvata negatiivisesti; naiset kuuluivat työyhteisöön, joka teki peltotyöt.

Kuitenkin kontrollin ja ylemmät työtehtävät kuvataan kuuluvan ensisijassa miehille, osaksi isännän aseman kautta.

Tulkinta, jonka lähtökohtana on henkilöiden asema ruokakunnassa, on taipuvainen hämärtämään homososiaalisuuden merkitystä sukupuolen luomisessa. Toistuvat tasa-arvon ja samanarvoisuuden painotukset miesten töissä havainnollistavat homososiaalisuuden merkitystä agraarissa ympäristössä. Yhteiskunnallisen aseman eroista huolimatta homososiaalisuus oli leimaa-antava sosialisointimallille. Haluan tällä korostaa, että sukupuolta ei voida ymmärtää yksinomaan asemana ruokakunnassa, siitä huolimatta että tämä näkökanta on keskeinen.

Epilogi: Yksin työskentelevä mies

”Maamies työskentelee kovan paineen alaisena. Syksyn sato on korjattava talteen. On ilo silmälle katsella ripeää talonpoikaa niittämässä kypsyvää vainiota. Vielä on tytä ruotsalaisessa heimossa.”³³

”Perunannosto on nyt parhaillaan käynnissä. Vihreät, kauniit perunanvarret niitetään maahan ja tyytyväisenä täyttää itsenäinen viljelijä korinsa viimeisillä, kauniilla perunoilla, joita tänä vuonna maasta saatiin.”³⁴

Sotien välisen ajan sanomalehtiteksteissä keskiössä on yksinäinen mies. Lainatut tekstit ovat pohjanmaalaisista päivälehdistä sotienväliseltä ajalta, ja niissä kuvataan elämää ja työtä pienessä maanviljelijäyhteisössä. Kuvauksissa mies työskentelee yksin –

24. SLS 1013, 103–108.

25. MV F23/23.

26. SLS 562, 42.

27. MV F23/511, F23/491.

28. MV F23/211.

29. MV F/23/23.

30. Ella Johansson (1994) *Skogarnas fria söner. Maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*, Stockholm: Nordiska museet, 159–62.

31. Vrt. Johansson (1994); Jan Lofström (1999) *Sukupuoli agraarikulttuurissa.*, Helsinki: SKS, 163–189.

32. Ks. myös *Flygare* 1999, 224–225.

33. *Jakobstads Tidning* 3.9.1932.

34. *Vasa Posten* 20.9.1924.

ja ankarasti – huolimatta siitä, että tiedämme sekä muiden miesten että naisten osallistuneen kesäkauden ulkotöihin. Toinen esimerkki on harhaanjohtava: juuri perunnasto oli tuohon aikaan naisten ulkotyötä, ns. ”naistentyö”. Työyhteisö on lähes näkymätön. Sen läsnäolo on ehkä lausumaton, ja lisäksi tällainen tapa puhua työstä on verrattavissa siihen kollektiiviseen diskurssiin, joka oli usein leimallinen maanviljelystä kerrottaessa.

Suhteessa työyksikköön miehisuus konstruoidaan näennäisesti paradoksaalisella tavalla. Isännän asema, ylempiarvoinen rooli ruokakunnassa, sekä avioliitto toivat mukanaan yhteiskunnallista arvoasemaa. Mutta kuitenkin työtätekevä mies konstruoidaan yksinäiseksi mieheksi. Tämän tyyppiset tekstit voidaan liittää modernimpaan ja individualistisempaan näkemykseen agraarista maskuliinisuudesta. Näkymättömyyden voi myös yhdistää maamiehen ammattitaitoon ja yksilöllisyyteen. Hänet konstruoidaan itsenäiseksi ja riippumattomaksi ammattimieheksi, hän kuvaa itsensä itsenäisenä yksilönä. Pinnalta katsoen tässä on ristiriita: aikana, jolloin perheviljely oli hyvin suuressa mittakaavassa naisten varassa, mies konstruoidaan riippumattomaksi. Tällöin on kyse teksteistä, jotka osallistuvat uudenlaisen näkemyksen muotoiluun maanviljelystä, ja tämän näkökannan mukaan peltotyö oli poissulkevasti miehistä. Naisten lisäksi myös ruokakunta ja työyhteisön muut miehet ovat näkymättömiä. ■

(Käännös: Rakel Kallio)